

ALEKSZANDR MELIHOV

A legártatlanabb ÉDEN

avagy

minden Nemzetnek mindig mindenben igaza van

A világ, amelyben elődeink éltek, szintén kissé tágasabb volt az enyémenél. Rátelepedtek a városra, akár egy székre, úgy rohángáltak egyik országból a másikba, mintha csak egyik szobából térnének be a másikba; Szvjatoszlav bele is halt abba, hogy a besenyők elállták a folyómeder küszöbét. Az átokfajzat Szvjatopolk „elfutott vala Lengyelországba, s elrejtőzék ott”, testvére Magyarországra inalt (örök-ké csak futva, szaporán), ám gyilkosai beérték őt (a küszöbön vajon?). Ugyanaz a Szvjatopolk átvágtatott egész Lengyelországon, s elpusztult valahol a pusztában, a lengyel és a cseh tartományok határvidékén.

Hát, miért is ne akadna arrafelé még egy homokos pusztaság, ha egy egész szaharinos Szahara van a firkás Afrikában, amelynek csontig rágott koponyáját komolyan és hosszasan nézegettem apám falitérképén. Afrikában különösen kellemesek voltak az országhatárok – csupa nyílegyenes vonal, derékszögekkel –, és valami zöld csíkos, nagyon csábos Angol-Egyiptomi Szudán illegette magát. De persze a leggyönyörűbb az az északi félteke felét elfoglaló, derék, vörös állat volt, amelyet lehúzott ugyan délre nehézkes, idomtalan fara, és amelyet csúnyácska, ámde okos pofával – Kamcsatkával –, áldott meg a sors, s amelynek egész törzsén végighúzódott a büszke felirat: Cé! Cé! Cé! Pé!

Egyszer pedig a térkép alatt a fehérre meszelt falon egy újabb fekete földrész tárult fel, amely egy-kettő szét is esett egymástól széttartóan tá-

...a „mieink” –
„amerikaiak”
felosztás később
keletkezett...

volodó ezernyi fekete pöttyre (a szuverenitás parádéja lett volna?) „Poloskák, poloskák” – futottak szerteszét a felnőttek (de ők vízszintesen), más se ismételve, mint egy rövid átkot „Dé! Dé! Té!” S valóban, a nemzetiségi vizzályal csakis az veheti fel a küzdelmet.

Nemzeti szempontból ezer százalékosan megbízható voltam: percnyi gondolkodás nélkül, mint egy jól beszabályozott automata, azonnal a mieink oldalára álltam. A hívószó, hogy „Bántják a mieinket!” számomra egymaga képviselte mind a vizsgálatot, mind az ítéletet (na ugye! Tessék, én nem is voltam zsidó!). Igor fejedelem, aki kétszerte kifosztott valami már nevükben is tré drévljanokat, a mienk volt, a drévljan törzs pedig, amelyik alamuszi módon meggyilkolta a mi hercegünket az ő ismételt fosztogatásaiért,

az nem tartozott a *mieink* közé, ennél fogva őket is el kellett temetni a viking hajóikkal együtt, rájuk kellett gyújtania fűrdőt, ők pedig kötelesek voltak újból és újból, bambán a vesztükbe sétálni, akár a németek a moziban. Akkortájt az összes létező felosztás közül számunkra a legfontosabb a „mieink” – „németek” csoportosítás volt. A „mieink” – „amerikaiak” felosztás később keletkezett.

Az idegeneknek már a nevük is olyan hülye volt: jászok, nem íjászok, törtetlen törökök, beleső besenyők, csudás csudok, akik észtek is, finnek is, ugrató ugorok (a korszerűbb ellenségeket meg úgy hívták, hogy annál jobb gúnynevet ki sem lehet találni: Hitler meg Churchill!). A kellemetlenül csavaros eszű görögök nem vetették meg a cselet, midőn a mi derék Szvjatoszlavunk ellenük vonult – csalárd egy népség... Igaz, kiderült, hogy a görögöké a legjobb vallás, de mielőtt átvettük volna, az „álnok görögöknek” kiadós fricskát kellett adni arra a magasan fenn hordott orrukra.

Azután jött a tömény borzalom: tatarozhatsz, ha rád járt a tatár! „Derék vitézek” – vélte róluk az öreg hadúr, azzal odasózott nekik – mi lett volna, ha rájön, hogy a tetejébe még gonoszak is? ... habár hogyan is lettek volna „derék vitézek”? ... Az arcuk olyan állatias, a szemük ferde és keskeny, az orruk lapos – egyszerűen égtem a vágytól, hogy bárcsak most próbálnának megtámadni minket – bezzeg, kapnának a pofájukba: tankokkal meg vadászrepülőkkel fogadnánk őket: bum-bum-bum, ra-ta-ta, es-té-bé, es-té-bé. Griskával valóságos orgiákat rendeztünk, amikor a legkorszerűbb haditechnika bevetésével jól kiosztottuk a tatárokat.

*...gyarapodó
dicsőség, hatalom,
nyugalom
és bőség...*

Nyiha... Nyihaha... Csúfondáros lónyeringés hangja veri fel a védtelen Oroszországot.

Viszont azután...

Alekszandr Nyevszkij!

Moszkva felemelkedése!!

A Kulikovi csata!!!

A sztálingrádi ütközet!!!!

És végül, az, ami végett ez az egész kása főtt: a végeérhetetlen, boldog nap, amelyet szakadatlanul gyarapodó dicsőség, hatalom, nyugalom és bőség fémjelez. Igaz, fenyegettek bennünket holmi jóltáplált amerikaiak, de ugyan ki vette őket komolyan: „A háborús uszító bombával hadonászik, szülőhazánkra fegyverrel már-már rámászik. Bennünk emberére akad: bombája a torkán akad!” Mindez igazi közérzet volt, nem pedig propaganda, ahogyan azt manapság a zsidók megpróbálják bebizonyítani nekünk. Mindez hamisítatlan egységet teremtett az öt éves tökmag és az ötvenesztendő, utasítások kidolgozásában megöszült agitátor (és propagandista) között. Sztálin persze nem adott (hiszen nem is adhatott, jegyezzük meg ezt itt Lenin szellemében) se kolbászt, se lakást, ám adott valamit, ami mérhetetlenül fontosabb (azt, mi egyedül fontos): egységet. Törölmetszett nemzeti vezér volt, mivel megvalósította minden nemzet álmát, ama álmat, amely egy-egy népet nemzetté tesz, mely nem engedi, hogy felolvadjon a környező közegben: az egység álmát, az idegenektől mentes élet álmát. Ennélfogva eme egység mindenfajta megbontása kétségtelenül az egyetlen komoly bűncselekmény volt. Azért a zsidó összehasonlíthatatlanul veszélyesebb volt, mint az igénytelen gyilkos, aki nem vetemedik súlyosabb gaztettekre.

(...)

A népköltészetben fennmaradt hagyományt én is éppoly személyre szabottan fogtam fel, mint a pletykákat, egy percig sem csodálkoztam rajta, hogy Szvjatoszlav bácsikája vagy mije is – a Dobrinya –, az eposzokban Nyikityics atyai névvel tűnt fel, míg a valamiért Alesának, nem pedig Alekszejnek nevezett felnőtté Popovics volt. Az Édenben semmin sem csodálkoznak: ami van, annak úgy is kell lennie.

Látható, hogy a nép bálványai előtti áhítatos remegés keresztül-kasul átjárt engem. A szülőföldhöz való személyes viszonyom, az ismerősök láncolatán keresztüli, vérségi kötődés szintén viharos gyorsasággal szintetizálódott. Emlékszem, apa és anya magasba emelt kis kezeimnél fogva vezetnek hazafelé a klubból, ahol épp csak az imént süllyedt el a „Varég” cirkáló, és én olyan kétségbeesetten böngök, hogy az ismerősök az utca túloldaláról kérdik: „Mi történt?” – „Elsüllyedt a Varég-cirkáló!” – válaszolja apa és anya.

A Miskova folyócska neve, amelynek partjainál a szovjet csapatok meg-

állították von Hoth vezérezredesnek a Sztálingrád köré vont gyűrű áttörésére előrenyomuló csapatait, számomra mindörökre összekapcsolódott azzal a köves domboldallal, amelyiket a vásárba tartva apával átszeltünk, és ahol apa az izgatottságtól el-elcsukló hangon mesélt, egyre csak mesélt a hőstetről, amely eldöntötte az emberiség sorsát, a hőstetről, amelynek nagyszerűségét örökre magához láncolta egy dölyfös teve látványa – egy tevéé, melynek göcsörtös lábai valahol jó magasan, egy tévétorony természetével vetekedő csúcs tetején értek össze, maga az állat pedig nem óhajtotta azzal fárasztani magát, hogy álláról eltávolítsa az ott

összegyűlt, zöldes nyálat. Azután meg az én személyes nagybátyám, Grisa Kovalcsuk is hősi halált halt (bizony, személyesen!), egy másik bácsikám pedig, Szergej, egy egész vitrinre való gyűjteményt őrzött kitüntetésekéből, és csak nemrég halt bele a sebesüléseibe. „Szerjozskától jött!” – nyújtotta a távirat felé karjait a nagymama (éppen vele álmodott előtte való éjszaka, mesélte is haláláig), Kovalcsuk nagypapa mérgesen csapta oda az értesítést az asztalra „Kiszenvedett!”.

Én nem tudtam, mi az, hogy „kiszenvedett”, én csak azt a szót ismertem, hogy „meghalt”.

– Szegény kisfiam!... – kezdett rá a panaszos hangú jajgatásra a nagymama (úgy megrémültem, hogy képtelen voltam felfogni, honnan is lett hirtelen kisfia a nagymamának), a nagypapa pedig bőszerűen fel-alá járkált (négy lépés oda, négy lépés vissza), és káromkodott: „De há mér nyem szót a ribanyc, miért nem szót az a riherongy?...” – óriási erőfeszítembe került, hogy rájőjjek: Grisa bácsi feleségét, az aranyos Mása nénit emlegeti, aki valamiért nem jelentkezett náluk korábban a hírrel.

Olyan kovalcsukos fordulat volt a halált szitkozódással fogadni. *A micink* körébe vonni. Nem tréfálok: a férfiaság egyetlen forrása ez az átváltás a jeges, kikezdhethetlen öröklétről a meleg, sérülékeny felebaráti viszonyokra.

Apa ismeretlen tájakon gomolygó, zavaros rajából én is összeemelegedtem egy általam soha nem látott unokatestvéremmel, Zjámával, aki elesett, illetve apránként alámerült az iszapba valahol a Dnyeszternél. És amikor a többi srác egymást túlkiabálva kérkedett: „Az én Zsenya bácsim elkapott két németet a grabancánál fogva, és úgy egymáshoz csapta a fejüket, hogy csak na!”; „Az én Pavlik bácsim meg, hiába lődöztek rá a fritzek, folyton elhajolt a golyók elől, így, ni!” (amihez szemléltetésképpen

**...Sztálin
adott valamit,
azt, mi egyedül
fontos:
egységet...**

bizonyos élveteg hastánc társult) – egyszer én is elszántam magam egy belépőre: „Az én Zjáma bácsim...”

Ott akkor senki senkit meg nem hallott, bezzeg engem annál inkább. Csak úgy gurultak a nevetéstől – a metafora ily tökéletes megjelenítését sem azelőtt, sem azután nem figyelhettem meg: kivétel nélkül mindenki a földre került, mint kiket forgószél terített le. Amikor pedig valamelyiküknek sikerült feltápáskodnia, akkor másvalaki nagynehezen kinyögte: „Zjáma, máma...” azzal minden kezdődött előlről.

Akkor aztán teljes egészében minden viágos lett előttem. S mindörökre (bár úgy is lenne!) megszabadultam az ólomsúlyú koloncként rajtam csüngő Mojséktól és Zjámáktól, nemlétezővé tettem őket – már amennyire lehet nem halani, nem emlékezni, nem tudni mindarról, amit tudván tudunk.

(...)

Apa egészen haláláig őrizgette Zjáma fényképét bizalmas iratai között, ám én csak nemrégiben szántam el magam, hogy végre belenézsek áldozatom arcába – egy álmodozó, a harmincas évek felfogása szerint intelligens kis zsidó, aki hasonlít a híres elméleti fizikusra, Motya Bronsteinre – arra, akit idejekorán agyonlőttek egy formális szempontból hibás, ám lényegét tekintve igazságos rágalom nyomán: idegenségéért. Zjáma alighanem szintén nagyon szeretett volna elszakadni gyökereitől, a szabók és rabbik provinciális világától, felvenni a lépést a szebb jövő felé menetelőkkel, ha már ez a kis zsidó csodagyerek ilyen tudatosan edzette magát az életre! – ám semmi sem segített rajta

(...)

Városunkban semmiféle különösebb elnyomás nem nehezedett a nemzeti kisebbségekre (meg a többségekre): haladj felfelé a hivatali ranglétrán, juss amilyen magasra csak tudsz, keress annyit, amennyit csak képes vagy kiügyeskedni, építkezz abból, amit meg tudsz szerezni magadnak, s akkor csak egy kötelesség terhel: szégyenlősnek kell lenned. Álldogál, mondjuk, a sarkon egy társaság, dumálnak, röhgicsélnak, mindegyikük egyenlő, olyanok, akár a testvérek – egyszercsak valakinek kiszalad a száján a „kazah” szó (a „zsidó” szó véletlenül ki nem szaladhat, ahhoz túlságosan súlyos sértésnek számít) – azzal mindenki villámgyorsan egy ott csellengő Ajarbekre pillant. Amaz meg egy pillanatra lesüti a szemét, és fülig pirul.

*...elvenni
a lépést
a szebb jövő felé
menetelőkkel...*

Az orosz nemzet oltalmazói maguk sem tudják, miben rejlik a nemzet valódi ereje. Majd megszakadnak azt számolgatva, hány ótvaros görbeorrú és ferdekéjú egyén terpeszkedik fontos beosztásokban, hivalkodik tudományos fokozatokkal, kereskedik és lopkod – csakhogy ennek az egész kicsinyes listázásnak semmi köze a lényeghez: gyenge az a nemzet, amely pirulni kénytelen. Vagy erőlködni, nehogy elpiruljon. Vagy erőszakosan bizonygatni: én kazah vagyok, én zsidó vagyok, én pápua vagyok. Erős ellenben az, amelyik erre nem emlékszik, akár a makkegészséges ember, aki azt sem tudja, hol is van a mája.

*...dumálnak,
röhögcsélnek,
mindegyikük
egylenlő...*

Am abból a hevületből ítélve, amellyel a hazafias irodalmárok az utóbbi időben hirdetik: „Én orroszszzs vagyok” (a három fölösleges „esz” meg a fölös „er” adta történetesen a CécCéCéPé eredetijét), ők alighanem már nem is hazudnak, amikor sérelmeiket felpanaszolják. Ezért válaszképp nem is fogom a fejükre olvasni a honoráriumait, beosztásait, szélhámosságait – egyiknek sincs ugyanis köze a lényeghez. A lényeg pedig a következő: aki gyenge, az szégyenlős. És amikor azt hallom, hogy a nemzetiségi viszály megszüntethető, ha kinek-kinek magas állást és konvertibilis dollárt juttatnak, kaján zsidó

vigyoromat menten el is rejtem: sem a pozíció, sem a köteg bankó, sem a jóllakott gyomor meg nem szabadít a vágtyól, hogy egységre lépj valakivel (tehát szembehelyezkedj másvalakikkel), sem pedig a sóvárgástól, hogy neked legyen igazad (tehát hogy minden dolognak mértéke légy, a világmindenség középpontjába kerülj; köztudott, hogy a földkerekség a Kremlnél kezdődik), sem nem mentesít a legegyszerűbbtől, egyben legfontosabbtól – a szégyenkezés szükségességétől.

A szégyenkezés szükségességétől csakis az emberektől elidegenedve lehet megszabadulni, még biztosabban pedig a megvetésükkel. Egyedül ezekben az odukban lelhet megnyugvást a zsidó – a villongásban vagy a kevélységben –, habár még ez sem hozza meg számára a nyugalmat: válhat a zsidó hőssé, szentté, világmegváltó jótevővé, egyedül csak egyszerű emberré nem. Egyszerűvé és jóvá, mindenféle erőlködés nélkül.

Az Édenben egyszerű, ép emberek éltek. Megvetették az amerikaiakat, méghozzá szívből; mélységesen lenézték őket, s ezt nem pusztán irigységből tették, ahogyan manapság. Az amik háborúzni is úgy háborúztak, mint az asszonyok: bármely, három házból álló tanyabokrot jó két órán

keresztül bombáztak, csak azután merték odadugni az orrukat. „Ha egy ami bedugja az ujját a s...be, azt hiszi, felhúzta a gramofont, attól szól a zenéje” – hangzott a dal: hát, ilyenek voltak nekünk a jenkik. Kovalcsuk nagyapa érdekességként mesélte, hogy Amerikában nem stoppolnak zoknit – a fürdőben leveszik, és ha lyukas, egyszerűen kidobják. „Akkor mindenki odajárna, hogy mindet összeszedje” – lepleztem le a turpisságot. „Ugyan, mindenkinek van új zoknyija” – magyarázta nagyapa, velem együtt álmélkodva ezeken a fura pókokon.

Az olyan típusú viccekből, amikor „megy egy orosz, egy német meg egy lengyel”, mindig az orosz keveredik ki győztesen, ha történetesen pipogya, még akkor is belevaló fickó, rokonszenves egy gyerek – míg azok, akik készültek a becsületébe gázolni, egytől egyig alaposan ráfáznak. „Hol a te Istened?” – kérdi tőle a török, mire az orosz rámutat a csalánra. „Ez neked Isten, ha-ha! Bezzeg az enyém: rózs!” Az orosz elvégzi a szükségét, és megtörli magát a rózsalevéllal, de amikor a vérig sértett török ugyanezt próbálja tenni a csalánnal...

Egyébként minden illusztráció felesleges, csak az az érdekes, hogy eleven törököt soha nem látott közülünk senki, ám képe ott élt, ahol a nemzet legfőbb (egyedüli) ereje lakozik – a nemzeté, nem az egyes személyeké: a kollektív vélekedésben. A zsidók közül mifelénk egyedül csak a közszeretnek örvendő Jakov Abramovicsunk fordult elő, de a Zsidó képe tőle teljesen függetlenül, tőle tökéletesen különválva ott élt az elmékben. Igaz, a „zsidó” szó csupán azt jelentette, hogy „irigy”. Jómagam is gyakran mondogattam, hogy „Ne légy kapzsi, hó!”, amikor valamiért nemet mondtak nekem (esetleg a folytatással: „...az irigy az zsidó!”). Ugyanakkor mindig úgy fogalmaztam: „Úgy fűrészelt, akár egy örmény”, ahelyett, amit minden normális ember úgy mondott: „Úgy fűrészelt, akár egy zsidó.” Bizony! Zsidóknak hívták még mifelénk a verebeket.

(...)

A különféle népeknél előforduló mindenféle rendű és rangú nemzeti kirekesztések apám ajkára gúnyos mosolyt csaltak, az oroszok nemzeti szűkkeblősége ezt a mosolyt kesernyéssé változtatta. Mint történész, és mint sokat látott ember, az ő számlájukra hű, micsoda egy oroszgyűlölő kartotékot tudott volna összehozni! – hisz egy-egy nemzetre nézve a legaljasabb rágalomnak mindig az igazság bizonyul –, „csakhogy szégyen, gyalázat lenne ilyesmi után kutakodni!”, de a zsidó kirekesztéseknek egyszerűen a betege lett. „Mondom egy asszonynak, milyen okos fia van, erre az: mit akar, hiszen zsidó a kölök! Mi értelme ilyeneket mondani?” A hasonló epizódok akárha egész életművét döntötték volna porba. Jugyin és Mityin akadémikusokat, a dialektika mestereit úgy emlegette, mint „két nyamvadt zsidót”.

Egészen biztos voltam benne, hogy a szocializmus, akárcsak minden,

hazugságon és fukarságon alapuló uralom, soha nem ér véget – apám viszont meggyőződéssel vallotta, hogy semmi sem lehet örökéletű, ami hazugságra épül – így magyarázta el neki valaha az ő zsidó apja, Avrum nagyapa (megszabadulva a zsidó marxizmustól, apám újfent rabja lett a mesztyecskók előítéleinek) –, úgyszólván kettőnk közül a „peresztrojka” engem lepett meg. Ám a nemzeti felbuzdulások már őt is ámulatba ejtették – főleg tömegszerűségükkel, ami gyakorta a lehető legkellemetlenebb módon nyilvánult meg.

Ahhoz, hogy a Nemzetet meghagyja makulátlannak, apám mindenütt a képzett nemzetiségi karrieristák üzelmeit kutatta, örökké azt a tanáros kérdést téve fel: „Ki tanította őket erre?” – „De hiszen egész életükben azt tanulták, hogy ne lopjanak, ne lógnak, ne vedeljék a vodkát, ne... Rajtuk meg semmi sem fogott. A rombolást bezzeg egycsapásra milliók kitanulták!” – de apám meg nem engedte volna magának, hogy akár csak meghallja, miszerint a lehető legközönségesebb emberek milliói ihletet csakis az idegenekkel való szembenállástól kapnak. Könnyekkel a szemében, az igazság szavának a legparányibb rést sem hagyva nekiállt megállíthatatlanul siránkozni, felhánytorgatta, hogy bezzeg az ő Avrum nagyapja sohasem tett különbséget oroszok és zsidók között; hogy egyszerű asszonyok nemcsak elbújtatták őt a pogromok idején (hogy kik is rendezték ezeket a pogromokat, azt hallgatással övezte), de még meg is tudakolták, „mit szabad ennyije”; hogy Kovalcsuk nagypapa milyen szívesen barátkozott a kazahokkal; hogy a diákjai ott várták az állambiztonság kapujában, hogy...

Néha felemelkedett saját unokájának meggyőződéséig: nincsenek nemzetek, csak egyes emberek léteznek, jók és rosszak (nincs is erdő – csak fák léteznek). A szent szavak, mint a „szülőföldünk” bánattal töltötték el: a föld mindenkié, és az a nyelv a jó nyelv, amit már mindenki ismer, és ha emiatt a zsidó nemzetre az vár, hogy felolvadjon és eltűnjék, akkor az a dolga – csak egyes emberek élhessenek a világban.

Előfordult, hogy apám megfélemedezett a szentséges szerénységről, és felemlegette, hogy a világ minden nemzete, amelyikkel csak dolga akadt, általános szeretettel övezte a személyét. Ez már közel járt az igazsághoz, habár az iránta érzett csaknem általános szeretetbe gyakran bebecsúszott egy kis vállveregető mellézköngye, ahogyan a bölcsé lett felnőttek beszélnek egy bájos gyermekhez. Öregkorára, miután végképp megszépült, rendületlenül kefefrizurát készíttetett prófétai ősz hajából – fején kétoldalt úgy meredezett a két csupasz, naiv füle, akár egy csecsemőnek. Az ő nemzetközi hírneve azonban meg sem közelítette az apja tekintélyét a mesztyecskóban: Avrum nagyapára még azt is rábízták, hogy a szolgabírónak ő adja át a hitközség baksisát, amely, mint ismeretes, átvételi elismervény nélkül szokott gazdát cserélni.

Egyszer egy reménytelenül elzárkózó szolgabíróval akadt dolguk, aki éppen ezért képes volt eligazodni azon, hogy ki mivel kereskedik, miből varr és hogy mennyi adót fizet. A nagypapa addig beszélt a lelkére, míg nem az szét nem tárta egyneruhájának köpönyegét: „Láthatja, még egy ingem sincs!” Nagypapa azon nyomban kerített egy vég fehér pamutot, ebből a madapolamból inget és alsónadrágot remekelt – aminek révén a kisváros gazdasága megmenekült, viszont az Orosz Birodalom gazdasága megrendült.

Már a hatvanas években történt, hogy egyszercsak megpillantottam nagyapámat, több más aggastyán társaságában, amint a zsinagóga falának tövében üldögéltek, a cionizmus hidrájáról forgatott dokumentumfilm kellős közepén.

Am mint a „kicsiny nemzet” törölmetszett képviselője, Avrum nagypapa a Nagy nemzet ellen elkövetett, összes itt felsorolt bűntettétől függetlenül egy szemernyit sem kételkedett benne, hogy a Paradicsomba kerül.

A zsidó Isten helyében én mégiscsak felvenném ugyanoda apámat is, aki egész életét a gójok szolgálatában töltötte. Meghallgatnám az ő hangjukat is. Amikor már nyilvánvalóan kóbor madár lettem, márkás farmerban jártamkeltem (cikkeimet kezdték lefordítani Angliában és az Egyesült Államokban), ismét felkerestem a Halál Angyala által lepecsételt Édent, a vasútállomáson szóba elegyedtem egy éltesebb, részeges alakkal. Megtudván, hogy sztyepnogoszki születésű vagyok, első dolga volt, hogy megérdeklődjék, emlékszem-e Jakov Abramovicsra – „Az volt ám a legény!”. Megfosztottam utolsó illúziójától is, amikor el nem titkoltam előle, hogy egy ilyen ember fia nyíltan idegenné lett – pedig hát, nem esik messze alma a fájától...

A zsidó Paradicsomban apámnak nagyon hiányozni fognak a gójok – az özvegy takarítónők is, az elárvult banditák is – habár (a zsidó az zsidó) saját felesége és gyermekei még jobban hiányozni fognak neki. Azért van egy nyomatékos kérésem a Nagy Jehovához, hogy tekintsen ő el az ötödik pontban foglaltaktól, és engedje oda apámhoz az én orosz anyukámat – hadd egye ő is mindörökké a fisch-halat, mit Leviathánnak neveznek, noha anyukám sohasem lelkesedett a zsidó konyháért. Saját magamat illetően nincsenek igényeim – nem szolgáltam rá az apám melletti helyre.

*...köztudott,
hogy a földkerekség
a Kremlnél
kezdődik...*

Én, ki hőstettekre születtem, hajlamos voltam valóra váltani azt, amivel mások csak dicsekedni szoktak. Első cselekedetemem még abban a félig állati állapotban követtem el, amikor a vágy, hogy elfoglaljam a méltó helyet a mieink között – amely törekvés tudnivalóan egyedül teszi emberré az embert –, még alig kezdett érlelődni a lelkemben.

Az utcabeli srácok rengeteget (és nagyon izgatottan) dumáltak egy borzasztóan szórakoztató tréfáról – lába alá vetni magunkat annak, aki korszolyáján euforikus lendülettel siklik lefelé a lejtőn. Végig is csináltam a trükköt egy sráccal, aki hiába volt kicsit idősebb nálam, mégiscsak egy kisfiú volt. Orra bukott és sírva fakadt. Bátyja, ha szokványos módon (rajszellemben) reagál, ha mondjuk, az egyik ügy jellegzetes képviselőjeként seggberúg engem, mint egy másik ügy jellegzetes képviselőjét, azzal meglehet, még kérkedtem is volna – de ő nekikeseredve egyre arról faggatott, mint magánember a magánembertől azt tudakolta tőlem, miért tettem ezt – és én szégyenemben, valamint a megrökönyödéstől egy árva szót sem tudtam kinyögni: tényleg, miért is?

Ezzel együtt a kérdésből mélységes igazságtalanságot is kiéreztem: „miért? minek?” az ilyen önző kérdések csak az idegeneknek fontosak.

Amint egyre inkább a mieink közé tartozó lettem, lelkierőm nem napról-napra, hanem óráról órára növekedett, bár hát igen alacsony kiindulási pontról tette ezt. Amikor például két felérhetetlenül nagy fiú – mostanában ennyire felnőtteknek legfeljebb a könyvelőket és az ügyészeket érzékelem –, javában öldösött egy nagyobbacska kutyakölyköt, én egy időre egyszerűen megszűntem létezni. Az imént még riadtan lestem, hogyan közeledik a két nagyfiú, érdeklődve néztem a „kutyust”, amelyik szökdecselve szaladt, mintha kezei lennének, és azokkal hadonászna, és minden egyes ugrás után az előző landolásra merőlegesen ért földet –, és már nem is létezem, csak dermedten lesem, amint az egyik srác elkapja a kiskutya hátsó lábát, és „tisza erőből” hozzáragdossa a szerencsétlent a rogyant bányalejárat kiégett, most még ráadásul csonttá fagyott falához, ami egy hatalmas gödör lett.

A recsegésre és a visításra nem emlékszem – feltehetőleg a Magasságos a részben reá jellemző irgalmánál fogva egy időre elfojtotta a hangot.

Úgy püfölték a kiskutyát az agyagfalhoz, ahogyan porolóval a szőnyeg szokás, egymást váltva ugráltak rajta páros lábbal, az meg még min-

*...ihletet csakis
az idegenekkel való
szembenállástól
kapnak...*

dig lélegzett, egyre csak lélegzett. Végül havat hánytak rá és megint ugráltak rajta, de a letaposott bucka még akkor is rugózott.

Nem is értem, mit és hogyan tudtam elmagyarázni anyukának – szokásomtól eltérően még csak nem is bőgtem, hanem csupán reszkettem és dadogtam. Rövid nyomozást követően anyuka (nem emlékszem kihez beszélt – mintha a pusztaságba intézte volna szavait), halk, komoly hangon azt mondta: „Először bement a Tyihonovhoz: nyírjuk ki a kutyákat. Tyihonovnak nem volt hozzá kedve, akkor átment Szmirnovhoz. Szmirnov ráállt.” Miért nem akarta az egyik megölni, miért állt rá a másik – efféle kérdéseket az Édenben fel sem tesznek, mert ott minden öntetlenül történik.

(...)

Összevitatkozott egyszer egy orosz és egy amerikai, melyiküknél erősebbek a gumik. Azt mondja az amerikai: lezuhant náluk egy ember a századik emeletről, de a nadrágtartója esés közben beakadt az ötvenedikbe – utána addig nyúlt-nyúlt, míg a tag földet nem ért, akkor aztán visszaröpítette a századikra. Az orosz erre: nálunk egy krapek lezuhant a századikról, ő ugyan szétkenődött a földön, de a kalucsnija ép maradt.

A láthatatlan gumiszalag, mit egész életemen át húzok magam mögött, úgy bocsátva ki magamból, mint hernyó a selyemszálát, klasszabb lesz az amerikainál – valamikor majd visszavet a francia Riviéráról vagy a Tiberiás-tó partjáról az én feledhetetlen, végképp elmerült, százszor bemocsokolt Édenembe: érzem, hogy napról-napra mind jobban feszül...

Úgy vélem, az úgynevezett tömegkultúrát a világ végtelen sokféleségtől való rettegés szüli, olyan vonzalom táplálja, amely visszatérésre sarkall az elveszett Paradicsomba, az egyszerűség és áttekinthetőség világába, ahol a Gonosz az gonosz, a Jó az jó, a Szép szép, a Győzelem győzelem – ahol semmi sem támaszt kételyt, és minden egyetlen példányban ölt csak testet: a Legköltőibb Dalnok, a Legleleményesebb Tudós, a Leggyönyörűbb Asszony személyében. Ám amíg szomszédunkban akár egyetlen kukkoló idegen is meglapul, addig az elmerült Paradicsom fel nem emelkedhet a mélység fenekéről: a szívünknek kedves látomások elolvadnak a hideg, szkeptikus tekintet alatt.

(...)

A mi kifogástalanul internacionalista házunkban előfordul, hogy köpsz egyet, illetve bocsánat, böffentesz, s vagy a nagymama, de lehet, hogy maga anyuka korholni kezd menten, mondván: „Mi az, tán zsoldasz vagy?” A „zsoldasz” az barát. Barát, cimborá, társ és testvér.

Egyedül Jakov Abramovics apából nem szakadt ki semmi efféle. Az én zsidó üvegpalatómból én sem vetem az első követ sem a feketeségg... sem a sárgamajmok... Én is szeretem a kazahokat és Kazahsztánt – mint dekorációt, amely mellett ifjúságom évei teltek. Én változatlanul szerettem

a kazahokat, még akkor is, amikor kezdtek megfélemleni rólá, hogy hol a helyük. Igaz, ennek érdekében mindörökké távoznom kellett Névavárába. Abban az időben annyira erős, okos, szép és szerencsés voltam, hogy az élettől csak egyvalamit igényeltem: hogy elvarázsoljon (minden mást megszerzek én magamnak). A kazahok festőiek voltak mind a dzsingiszkános háromszögű sapkáikban, mind pedig zakókban, képviselői kitűzővel a hajtókájukon – a karataui aszfalton már ilyeneket is lehetett látni (Sztyepnogorszkban számukra a csúcst a kalap viselése jelentette). Érdemesek voltak rá, hogy háttérként szolgáljanak számomra, amikor én az utasszállító gép fedélzetéről alászálltam az izzó karataui földre, amikor az orrlíkat, (s azon keresztül egyenest az agyvelőmet) megcsapta az öröm szaga, a fülemben pedig tébolyult, egetverő ciripelés hatolt, a legmagasabb, kétségbeesetten éles hangon – lehetséges egyáltalán, hogy ezt a szerény kis tücsök művelték volna? –, a szemembe pedig egy bíborvörös vászon ötlött: „Kara-Tau dolgozói! Adjunk le az államnak xxxx (a nullák füzérét egyetlen pillantással át sem lehet fogni) mázsa gabonát!”. S minél időtlenebb, annál hihetőbb... Mily izgalmas is egy ilyen világba beleszületni!

S az újkeletű legendák kazahja is teljességgel beleillett ennek az elvarázsolts gyarmati székesegyháznak a vízköpő szörnyei közé. Az új formáció nevezett kazahja már nem „az enyém nem ért téged ért”, a jelenlegi kazah már Főnökként lép fel, aki gondolkodni bizony rest. A soványabbját csabannak hívják, a dagadtabbját bajnak. Az orosz dolgozik – a baj besbarmakot falatozik. A kórházban Ivanov felnyitja a hasüregét – Moldabajev aláírja az okmányokat. Ha viszont ehelyett műtetre adná a fejét, akkor a túlsó végéről tárja fel az üregét, a tartalmát taláalomra tuszkolja vissza bele (egy orosz csak a bőröndjébe csomagol ilyen trehányul). Az üzemben a mérnök Petrov, az esztergályos Szidorov, a kitüntetések és a prémiumok viszont Ahutapilov kapja. Az elemiben meg a főiskolán Potapov oktat, Telemtajev osztogatja a felmondásokat, és átveszi a kenőpénzeket. Bemegy a levelezősökhöz: kéne négy fellni a Volgához – azok rögvést összefognak (természetesen akad valaki, aki szervízben dolgozik), a fellniket egyenesen a lakására gurítják, és – négy kerékért – mindannyian négyest kapnak.

Nekik feudális a gondolkodásuk, fejtegették okos emberek. Ők a tisztességben nem a kötelességet látják, hanem a jogot – bizonyos harács megszerzésére. A mi huszadrangú titkárunk habár öntelt, korrupt alak – de hát mégsem állít be nyíltan egész családjával együtt az étterembe egy kis ingyenebédre, nem ad ott fegyelmit, nem viszi haza a nikkelezett, háromágú fűszertartót, „sóstul, borsostul, paprikástul” – nem, nálunk a tudat már megváltozott (a mi tudatunkat olyankor vetették be, amikor Sztálint ki kellett menteni a jobbagyságból, vagy Rettegett Iván öleléséből).

„Összevernek, aztán téged ültetnek le garázdaságért” – magyarázta elém-
sen Gena bácsi, az éjjeliőr. „Jó kis firmákat találtak, akikre támaszkodnak –
ezeket a kazahokat” – dohogott finnyásan Vaszilij Mitrofanovics, saját jogú
nyugdíjas. A kazahhal folytatott ideológiai hadakozások lenyűgöző sor-
mintaként feszítenek az új világ gyarmati barokkján, amely olyan spontán
módon emelkedett ki a habokból, akár egy korallzátony. „Aszongya nekem:
ha nem lennének az oroszok, lenne nekem három feleségem és háromszáz
kancám. – Lenne ám! Háromszáz tetved lenne, nem háromszáz kancád!
Az oroszok nélkül a rühtől vakaróznátok mind, nyavalyásak...”. „Hallga-
tom őket, hogy a kazahok így, a kazahok úgy – erre megkérdezem: mondd
csak, a magzat szakaszonként fejlődik, vagy egycsapásra? Ja, feleli, szaka-
szonként. És ha kihagyja az egyik szakaszt, akkor
fejletlen lesz? Ja, válaszolja, fejletlen lesz.
Akkor figyelj: a kazahok úgy léptek be a
szocializmusba, hogy kihagyták a kapi-
talizmus szakaszát – na, akkor milye-
nek is?”

Megcsodálva a szemem láttára
szövődő egzotikus szőnyeget, elin-
dultam a bazár felé, hogy megkós-
toljak egy adag kumiszt. Ez volt az
egyetlen zavaró szeplő az én keleti
mindenségem elvarázsoltsz ornamentu-
mán: a kumisz évről évre egyre hígabb,
egyre drágább lett. Ám ha tisztára esztéti-
kai oldalról nézzük, úgy ez a részlet is cso-
dásan illett az általános hímzsmintába. Csak
amikor már elvégeztem az egyetemet, s rohamosan átalakítottam
zsidóvá... Bár nem is, korántsem azonnal ébredtem rá, hogy a világ olyan
hely, ahol élnek, nem pedig szórakoznak... De jobb sorjában haladni...
A kezdet egyébként olyan közönséges, akár a jámbor koldus könnyes gyó-
nása, a zsidó árulás szokványos története: tehetséges kis zsidó, eminens
tanuló, kiváló diplomamunka, amelyet később három külföldi nyelvre is
lefordítottak, átmeneti állástalanság, felgyülemelő sértettség a Nemzet
iránt, amelynek pedig kifogástalan tanulmányi előmenetelét is köszön-
heti... Nem, nem igaz, a Nemzetre én nem sértődtem meg, amikor min-
den állás az orrom előtt kelt el – nem tekintettem Nemzetnek a pártos-
irodista patkányokat (a pártra nem sértődtem meg).

A Nemzet sajátjaként élénk érdeklődéssel szemléltem, hogyan járom
zarándokként a hivatalos helyeket, szabadidőmben pedig dinnyét, görög-
dinnyét, őszibarackot rakodtam, s szenvedni kizárólag csak a hasmenés-
től szenvedtem. Ám amikor csodával határos módon felvettek egy átlagos

*...a szent szavak,
mint
a „szülőföldünk”
bánattal
töltötték el...*

kis helyre, rémülten fedeztem fel, hogy nem holmi halálosan megvetett irodisták számára vagyok idegen, hanem a legigazibb, eleven, lélegző, rágó-nyelő, melegvérű és közönséges emberek számára. Ami újabb csoda volt: hiszen engem a szalehardi csavargók, a murmanszki halászok és a kaska-darjai gyapotszüretelőik mind-mind azonnal maguk közé valónak fogadtak el. Am kiderült, hogy még ők sem eléggé egyszerű népek – a mi részlegünkbe egyetlen egyet be nem engedtek volna közülük. Nemcsak a zsidós kotnyeesség (ez a valóban tűrhetetlen tudákosság), de a kovalcsuki ingerült vicsorgás is gyanússá vált volna – csak nem jár következményekkel: a „zsidó” szó mégiscsak beindítja a megengedett Egység gépezetét, míg a billog nélküli emberrel szembeni ellenségesség diffúz marad, nem jegecesedik ki csillogó kristállyá. Gondolom, a kollégáim számára a „zsidó” szó pusztán homokszem volt, amely köré szabad volt megnöveszteniük az adminisztratív elidegenedés gyöngyszemét.

(...)

Ugyanabban az időben apám, Jakov Abramovics Kara-Tauban mindenki kedvence lett, méghozzá olyan szédítő sebességgel, ami még egy zsidó esetében is szinte hihetetlen. A szülői szobácska, akár egy közismert sportoló szalonja, rogyásig tömve volt serlegekkel és vázákkal, rajtuk a hálás tanítványok meghatott szófüzérei. A serlegek közül kikukkantottak a Vlagyimir Iljics Lenint ábrázoló kisplasztikák – szerénység és emberség dolgában Jakov Abramovics egyedüli vetélytársa volt ő.

– Jó napot, Jakov Abramovics! – kiáltotta felé csaknem minden egyes szembejövő – hol egy tanító (mugalim), hol az Úttörőház (Pionerlere uj) ügyintézője, hol a pártinstruktor, hol egy civilruhás nyomozó, hol a cipész, hol egy koldus. S mindegyikükkel leállt egy rövid – élénk, vagy elmélyült –, beszélgetésre, s amikor továbbment a hőségtől olvadozó aszfalton, felvilágosított: „Az egyik tanítványom”. Vagy hallgatónője. Nappalisok, levelezők. A diákok arca a tisztelettől komolyra nyúlt, a lányok csak úgy olvadoztak, annyira istenítették, hogy már-már áhítatosan tekintettek rá.

Az általános rettegést keltő huligán, Pengya, aki a hadsereg után a főiskolánk történelem szakjára vetődött, melegen rázta az én, senki, de senki vére által be nem szennyezett kezemet (akaratlanul azt néztem, nem medezik-e valahonnan ki a törének a markolata: „Gyere be hozzánk az előadásra, a faterodéra. Gebedjek meg, ha megbánod!” Nem láttam én az én fateromat... Helyettem a „faterhoz” beállított Pengya anyja, a Szovjetunió Hősének hadiözvegye, a férjével a háború nem tudott végezni, csak az alkohol. „Maga az első, aki emberszámba veszi” – zokogta, mit sem sejtve róla, hogy ezzel kiárusítja az orosz nemzetet a nemzetközi zsidóságnak.

Minél távolabb kezdte valaki a Könyvtől, annál fényesebben tündökölt Jakov Abramovics minden egyes sikere alkalmából – ő senkiről sem beszélt olyan gyengédséggel, mint Tamara Aszpanováról és Dinara Arszla-

nováról. Eleinte nem akartam hinni a fülemnek, amikor nekiállt félénken méltatlankodni a lenini nemzetiségi politika miatt. Mindent mindig nagyon távolról kezdett, de én már tudtam: ha nekilát, hogy elérzékenyült hangon felsorolja a csodálatos, senkihez sem fogható kazahok százait, ezreit, várhatom az antitézist. Szavaiból valahogy az sült ki, hogy ezeken a – valódi, hogy úgy mondjuk, természetadta kazahokon – kívül léteznek még valamiféle mesterséges, inkubátorban neveltek is.

A természetes kazahok egyszerűen emberek voltak az egyszerűen emberek között (nagyszerű emberek a nagyszerűen emberek között), míg az inkubátorból kikerülteket speciálisan azért tenyésztették, hogy Kazahok legyenek, nemzetiségi kádereknek keresztelve el őket –, és hát épp ők voltak minden rossz okozói. Mihelyt kitapintotta a kazahok két olyan válfaját, amelyekben semmilyen közös vonás nincs, apám úgy érezte, szárnyalhat: lehetőség nyílt rá, hogy szabadon taglalja a leggyalázatosabb tetteket, amiket a kazahok csak művelnek, annak kényszere nélkül, hogy ezt ellensúlyozandó lázas igyekezettel felsorolja az összes orosz – és ő, magasságos igazságtétel! – zsidó gazembert és faragatlan főmuftit: ettől fogva minden negatív tendencia kizárólag csak az inkubátorokból kikerült kazahot érintette.

Ők (a nemzetiségi káderek) nem törődnek a saját népükkel – saját cinizmusától lesújtva apám kimondta elborzasztó sejtését: hogyan is fogadhatja el valaki a bölcsészettudományok doktorának címét, még inkább a diplomát magát, ha mellette vannak olyanok, akik rátermettebbek, felkészültebbek nála, még ha oroszok is történetesen – értetlenkedett félénken apám, érezve, hogy szentségtörésre vetemedett. „A kazahok pontosan úgy bánnak az oroszokkal – somolyogtam ferdén – ahogyan maguk az oroszok a zsidókkal: lehet okos, lehet buta az a jelölt, lehet akár jámbor, akár semmirekellő – választásunk így is, úgy is a mi kutyánk kölkére fog esni. Ugyan, melyik orosz mondott le tisztségéről, ki adta vissza az aspirantúráját, mondván: a Katzenelenbogen okosabb nálam? Avagy tiltakozott-e egyetlen munkás-paraszt származású is amiatt, hogy aszongya: ki-nevezéseknél nem a származásnak kell döntenie, hanem a személyes érdemeknek? Amikor pedig az Egység ellenük fordul, mindenkinek rögtön eszébe jutnak a személyes érdemek, mondván: a megszerzett dolgok fellette állnak minden öröklöttnek?!...”.

Láthatják, én idejekorán eljutottam a meghatározó alapvetések felismeréséig (az emberi jogok gondozása a szakadárak osztályrésze), csak épp tévesen azt hittem, hogy gonoszodom.

Nem a kazahok viselkedtek gyalázatosan az oroszokkal, nem az oroszok bántak rondán a zsidókkal, nem-nem-nem-nemnemnemnem, egy maréknyi gazember műve az egész, viszont az igazi kazahokat, a valódi oroszokat Puskin-Fujuskin, Bajandzsanov-Birobidzsanov képviseli, meg aztán...

– a legnemesebb nevek zuhataga egy pillanatra sem csitult el, nehogy az igazság legparányibb morzsája is kimaradjon. A természetes kazahok mennyiség és minőség dolgában a legszárnyalóbb képzeletet is felülmúlták. S milyen derék kazah lányok és férfiak tanultak nála, most is ilyen remek gyerekeket oktat – aranyból, színtiszta aranyból van a nép szíve! De mintha a balsors rendelné el, aspirantúrára, a városi tanácshoz, a pártbizba, a francbizba következetesen a lehető leghitványabb alakokat jelölik. Mára mindegyikük fontos tisztségig vitte, tudományos fokozatokat szerzett – az ő áthatolhatatlan rétegükön egy valódi kazah soha át nem verekszi magát, ez a legborzalmasabb az egészben... Bizony, bizony, a különféle kiváltságok a hitványok diadalát jelzik. Más lapra tartozik azok megsegítése, akiknek apjuk-anyjuk analfabéta, csapnivaló a tanítójuk – az ilyeneken apám egész életében segített rajtuk, és csodálatos embereket nevelt, közéjük tartozott Orljuk, Murljuk, Kaszimharov, Moldohanova...

– Jó, de ha csupán egyvalakin segítesz, azzal kiváltságos helyzetbe hozod – ezt az ellenvetésemet apám már arra sem méltatta, hogy túlharsogja saját növendékeinek leszólásával, mivel semmilyen közös vonást nem látott a között, ha egyes személyeket megsegítenek, és ha bizonyos csoportokat kiváltságos helyzetbe hoznak. Egy kis különbség tényleg van: egy dolog segíteni valakinek feljutni egy bizonyos szintre, és megint más, ha a színvonalból engednek – egészen kedvezményezetttek lehetőségéig.

Kígyót melengetett a keblén: eszébe jutott, hogy az Abaj nevét viselő kazah iskolában (mektep), ahová olyan kazah be nem adta volna a gyerekét, aki legalább egyszer felpróbálta a zakót és a kalapot (apa ott angol nyelvórákat adott olyanoknak, akik törték az orosz), a tanári szoba a hatodik óra után mindig kiürült. „De hát maga egyedül adod hatodik óra” – magyarázta el neki végül a technika tanárnő –, a többi mind elhagy.” A faluban (aul) még ennél is egyszerűbben fogták fel az oktatást. „Gyerekek, miért van zárva az iskola?” – „Hah, mert igazgató néni még nem volt benne bolt.”

Apa szakadatlanul írta összes közvetlen főnöke helyett a beszámolókat és a vezércikkeket az újságokba (a cionizmus keze), s ezek az igen nemeslelkű emberek saját lelkiismeretük megnyugtatóására mindig felajánlották neki a honorárium felét – csak Kaszimbanov és Valiahmetov vágta zsebre skrupulusok nélkül az egész összeget. Még a megyei KGB-parancsnok, Ter-Akopjan is, aki amikor megkérte, hogy levelező tagozatos barátjának adja meg a gyakorlati jegyet, még ő is ügyelt rá, hogy jól hangzó indokokra hivatkozzon (barátja egészsége megrendült, idős édesanyja időnek előtte – nem ám idejében! – elhunyt, meg hasonlók, de biztos, hogy az illető mindent be fog pótolni, mihelyt rendbe jön az egészsége, édesanyja feltámad) – egyedül csak Omarov a megyei tanács mezőgazdasági osztályáról hozakodott elő minden teketória nélkül a besbarnakkal.

S bármennyit bizonygatta neki, hogy a fia képtelen különbséget tenni a pun és a peloponnészoszi háborúk között, akármilyen hosszan magyarázta, hogy az idők végeztéig hajlandó ingyen és bérmentve foglalkozni a gyerekekkel, hogy az felfogja ezt a különbséget, az elszánt atya csak kívárta ennek a szálnalmas tirádának a végét és újra hajtogatja a magáét: „Gyere el asszonnyal besbarnakra.” Amikor pedig egy emeleten laktunk Dzsusmajev bíróval, azt láttuk, hogy a legrémesebb alakok adják nála egymásnak a kilincset, hónuk alatt súlyos ajándéktárgyakat cipelve – vattakabátjuk fölött például csíkos pizsamafelsőt viseltek, maga volt a pokol elhaladni mellettük.

Nem tudom, hogy viselte volna el apám eme ismeretek terhét, ha mindent igazi, nem pedig inkubátoros kazahok művelik. Szerencsére azonban a valódi kazahok kétszeresen is szentek voltak, amennyiben, ugye, személyükben még a nemzetiségi káderek áldozatait is látni kellett.

Észre sem vettem, mikor kezdtek a kazahok megfélemezni róla, hol a helyük, mettől kezdve nem pirultak el a „kazah” szó hallatán. Igaz, Almatában akadt egy-két ilyen díszpinty, akik mint öntudatos héják hangsúlyozták: „khazakh” – de az már az Éden határain túl volt, s ezért menten elfelejtődött, miként az idegenek kísérteties életének összes vadhajtása – ezek a magaslati-sztyeppei, sík-hegyvidéki kevély ragadozómadarak hátramaradtak Almatának ama hátam mögött hagyott, letűnt világában, aminek a hol egybemosódó párákődön át derengő, hol a hősipkától sziporkázóan éles hegyvonulatok adnak háttérrel, vele együtt a lombok aláfüggő, a termékeny nyirkosságot lehellő talaj felett lebegő zöldárja, amelyet a cseresznyék pirosra lakkozott pöttyei és a napmézzel telt szilvák ibolyaszín foltjai tarkítanak, vele együtt az iszapos csatornák, amelyek lankadatlan zubogással csörgedeznek mind-mind, ugyanarra – lefelé –, vele együtt a pokróc alatti pállottságot idéző, és ugyanolyan áthathatatlan sötétséggel, mihelyt lebukik a hegyek mögé a hajnal óta egy pillanatra el nem lankadó nap.

Azt viszont megjegyeztem, hogyan is ment végbe a kazah felfejlődése közrendű zsoldaszból pártos „Baj”-já – az átépítést a párt indította el. A kalbit népség tetves, csipás, fafejű, de a „kala-bala” az nekik a kabala: mihelyt rákezd valamelyikük, máris kiemelik, megteszik főnöknek – ezt a nótát első ízben a járási pártbizottság mezőgazdasági titkárának, I.Sz.

*...a tömegkultúrát
a világ végtelen
sokféleségétől való
rettegés szüli...*

Kazacskovnak a házában hallottam – az egyszerű nép még sokáig vélte a kazahot közönséges zsoldasznak.

Mindezt úgy, hogy a mi édeni titkárunk rettentő közel állt a néphez – lakását nyugodt szívvel ki lehetett volna állítani a néprajzi múzeumban „Egy jómódú édenlakó hajléka” felirattal. Vegyük hozzá a tehenet az istállóban, amelyik ízletes, ám idegen fognak (idegen fogának) hozzáférhetetlen, belső használatra szánt eleséget rág (amit felkérődzött), meg az istálló mögötti allergén szénaboglyát, és persze a gazda egészségtől majd

kicsattanó, kaján tekintetű hitvesét, aki önfeledten pletykálkodik aszszonypajtásaival. Még a fia, Vovka Kazak, az én legjobb barátom (egyben junior tornász), még ő is úgy bunyózott és hordta a küblit, mintha nem is jómódúak ivadéka lenne. S elég volt papájának, a szerény I. Sz. Kazacskovnak egyetlen bakit vétnie, amikor zavarában a Kirov városában gyártott, széles tisztí derékszíját igazgatva felszólalt a pedagógusok aktíváján: „Ki-kínáljuk, hogy ki-ki boldoguljon nálunk” – s a zsidózó, félig száműzetésben élő értelmiségiek egy évtizeden át rajta köszörülték a nyelvüket: „Ki-ki ki-kínál, ki ki nálunk?”

*...a kislány
csak „egyike volt
azoknak”...*

A „Willis” dzsip ajtaját becsapta maga mögött I. Sz. Kazacskov, s terebélyes, Kirov elvtársához hasonlóan lomha testét (Kirov nevét sokáig viselte a városi park, ahol öréves koromban gyümölcsszörpöt hánytam a farsorban), nos, nehézkes testét a Kővendég darabos mozgásával fokról fokra fölfelé emelte a bejárati lépcsőn, miközben a józan, igyekvő sofőr zsíros tarkóján a redőket félgűrűkbe gyűrve kirakodta a szállítmányt – egyszer őszbe csavarodott harmattal belepett liszteszsákot, máskor ínycsiklandó illatot árasztó füstölt vaddisznó-sonkát, megint máskor egy bődön ízes mézet. „Az állami gazdaságból küldték” – magyarázta Vovka.

Az állami gazdaságokban rendkívül jószívú, hihetetlenül bőkezű emberek élhettek, viszont ha ha a sofőr fejét rázva, pajkos méltatlankodással azt hajtogatta: „Remélem, nem szedtem össze tetveket!”

(...)

Tettetett naivitással jómagam is szívesen felteszem a kérdést: előfordult-e a történelemben egyetlen olyan eset, amikor az Egységtől megszállott tömeg nem gyilkolni indult, hanem fát ültetni, vagy letörölni ama özvegyek és árvák könnyeit, kiknek bánatáért egymást (ellenség az ellenséget) okolják? A zsidók kárörvendően vihognak, a félzsidók elgondolkodnak, s

csak néhány becsületes hazafinak jut eszébe kötelessége, hogy büszkén leköpjön engem.

Minden igyekezetünkkel arra törekszünk, hogy felszámoljuk az ellenségeskedést, az egységnek és a férfiasságnak azt a legfőbb (pontosabban egyedüli), forrását, mely a Nemzetet Nemzetté teszi. Az én drágalátos fiam mind a mai napig gúnyosan ismételteti egy derék amerikai szavait egy indián és néger (zsidó) félvérről: a benne lakozó indián arra ösztökélte, hogy felemelje a fejét, míg a néger arra intette: rejtse minél mélyebbre a csatornába.

Engem viszont, az egykori édenlakót, egy cseppet sem lep meg, hogy környezetem tagjai nem kelnek ki magukból amiért sértve érzem magam: engem talán érdekelték a kazahok sérelmei? Kötelességtudóan, tetszelgésből tiltakoztam ugyan, de nem túl hangosan. Valódi szégyenérzetem csupán egyetlen eset miatt támadt.

Művház, vörös plakáttal:

„Az összes művészetek közül számunkra legfontosabb a film!”

Javában zajlik az önképzőkörök seregszemléje. Egy csoport ropná a matróztáncot, a neve „Almácska”, a táncosok nagyon bénán rakosgatják a lábukat; hozzá felelőségük teljes tudatában kórusban éneklük: „Kormányosunk a párt” – és ezt senki sem találja viccesnek. Azután a két húron megszólaló kazah dombra hangjaira kiperdül a színpadra egy ferdeszemű, bájos kislány, bíborban, bársonyban, fején mívesen hímzett tyubetyeika. Gombszemével körülnéz, sugárzó mosollyal pörög a színpadon, egyik kezéből a másikba dobál egy láthatatlan, mégis eleven almácskát. Erre a terem fülsiketítő hahotában tör ki, a nézők gajdolnak, füttyögnek ... A kislány sírva fakad, s mindörökre eltűnik a függöny súlyos redői mögött – a bársony bársonyba bújt, felolvadt benne.

Ennyi. Igaz, kissé feszengtem, de még jobban feszélyezett volna, ha megkísérlem felfedni ezeknek a görcsöknek az okát: a világ már csak ilyen. Amikor a május elsejei felvonulásban a Sztálinról elnevezett iskola tanulói rázendítenek a Kreml ódon falairól szóló énekre, az normális, de ha az Abaj nevét viselő iskola azt éneklük: „A párt, kajda, balszam”, az nevetséges, és ez ellen nincs mit tenni.

Amikor az iskolában időről-időre ránk szabadították a kazah nyelvet, mi válaszképpen kifacsartuk a szavakat: a legmenőbbek bármelyik kazah szóból cifra káromkodásokat tudtak kihozni. S az osztályunkba járó ka-

*...a Nemzetnek
mindig
igaza van...*

zahoknak látszólag egy szavuk sem volt hozzá. Amikor pedig a kazah nyelvet meghagyták a kazahoknak, úgy iszkoltak, mint kiknek a házuk ég. Amikor egy fiatal kazah orvosnő méltóságteljes modorban közölte velünk, hogy nem áll módjában fogadni bennünket (nem emlékszem, kinek volt ott igaza), egy néni a sorban fennhangon így kommentálta az esetet: „Nézd a kalbitját!...”; anyuka pedig már csak az utcára érve mondta félhangosan „Ezért érdemes volt emberi beszédre tanítani őket ...”

Jóságos almati néném, szenvedett a televízióban közvetített hegedűkoncerttől, cincogásnak tartotta, denagy elragadtatással jegyezte meg: „Vannak ám kifinomult emberek is, akik örömeiket lelik az ilyesmiben”. De a kazah zenéről úgy vélte: „Olyan, mint amikor fakanállal püfölnek egy vödört – még felébresztik a bajbisukat”.

**Minden Nemzetnek
mindig mindenben
igaza van.**

Én azt a kislányt inkább a naivitása miatt sajnáltam meg – minek kellett kiállnia a színpadra (kínpadra), és kitennie magát annak, hogy kinevessék? Miért nem keregett a szépen hímzett tyubetyekájához egy megfelelő nagyságú utcakövet, mindkettőt becsomagolhatta volna a bársonyruhácskájába, azzal átköti a nagyapja lószórból font laszszójával, kinéz egy jó mély kutat, és éjjel, amikor minden jóra való ember az igazak álmát alusza, leküldi az egészet Zjáma bácsihoz!...

Tudatára sem ébredtem, hogy az a gajdolás nemcsak visszataszító volt, de halálosan veszélyes is (ne okozz apró sérelmeket!) – viszont keserűen kellett rádöbbenem, hogy felerészből még jogos is volt. Miért – a járási versenyeken a mi lányaink azokban a buborékká felfúvódó szaténalsókban futottak, közben egy Szaul állami gazdaságból érkezett tornászlány asszonyos bugyiban (szintén a térdéig ért): ő semmilyen különbséget nem látott a fekete szatén és a méregzöld alsóneműk között – viszont a nézők a lelátókon csak úgy dőltek a nevetéstől. Csordatudatom a bársony tyubetyekát tette felelőssé a közönség bugyiért.

De mitől van, hogy annyi év után most (és már jó ideje) ilyen elviselhetetlen szégyen gyötör? Vajon ennél nagyobb ocsmányságot nem is műveltem soha életemben? Ha megsértettek, förtelmesebb dolgokra is képes voltam. Egyszerűen nincs a számlámon olyan áldozat, aki ily mértékben ártatlan lett volna – mert a kislány csak „egyike volt azoknak”; és én magam sem voltam soha többé ily mértékben erős és sérthetetlen – mivel akkor én csak „egyike voltam amazoknak”.

Egy vigaszom van – velem sem sokat teketóriáztak. Épp ettől veszélyes a sértődött ember – azt képzeli, már mindenért megfizetett.

Most veszem csak észre: évek óta holmi csip-csup, személyes bűnöket hánytorgatok fel, és egy milligrammnyit sem érzékelek a kazahok hullá-

hegyei miatti, ezertonnás, közös bűnből – ezzel jár hát a szakadárság! De míg hús voltam a nép húsából, vér a nép véréből, egyáltalán nem ismerem semmiféle bűnt – sem ilyet, sem olyat: a Nemzetnek mindig igaza van. Vessenek csak egy pillantást a tudósításokra a nemzeti viszályok színtereiről: az ott kérem a legártatlanabb Éden! Az ellenség abszolút minden ok nélkül örökösen kiszemeli magának a kiszolgáltatottakat, hogy megsemmisítse őket: „aggokat, asszonyokat, és gyerekeket”, akik az igazi Nemzetnek csak egy valamire jók – hogy jogos bosszút állhasson értük. Minden Nemzetnek mindig mindenben igaza van, mindegyik feddhetetlen. Magánszemélyeknél az ilyesmit paranoiának nevezik – a Nemzeteknél viszont ez a becsület és a nagyság záloga.

Ámde a zsidó bölcs helyén feltűnik az angol bölcs, ki a fehérek terheit cipeli, a kifinomult kínai, ki küldöttséget meneszt Angliába avégett, hogy a barbárokat kultúrára nevelje, a büszke germán, ki nemzete számára az igazságos rendezés nevében életteret kíván teremteni a szláv embercsökevények kiiktatásával, felbukkan a testében-lelkében kristálytisztá imám... A nemzetbolygók fenségesen haladnak pályájukon, s mindegyikről ígét hirdet a helyi bölcs, a Nemzet Igazának eleven megtestesítője... Fehér bölcsek, sárga bölcsek, vörös bölcsek... Kékek, szürkék, barnák, feketék... Mindegyik ki nyilatkoztatja Sajat Igazságát, meg sem hallja más bolygókon élő szomszédait, akiket embernek is legfeljebb csak a rend kedvéért hajlandó nevezni...

Édes Istenem, hova legyek ebből a világból, ahol MINDENKINEK IGAZA VAN?!

Nincs már erőm, hogy szüntelenül hánykolódjak, mint egy muslica az örök igazságot birtokló Nemzetek fenséges áramlatai között! Igazán egymásnak ütközhetnének, legalább egyszer egymáshoz csapódhatna örök fényben ragyogó homlokuk, szétlapítva csekélységemet, hogy kenőolajjá válva elősegítsem a határőreik közötti súrlódások elkerülését... Istenemre, még ez is kellemesebb lenne (de legalábbis rövisdebb ideig tartana), mint hogy bolygók közt bolygó örök zsidóként, akaratom ellenére irathegyekből anyagot gyűjtsek „Jelentés a patkányhajlék alól” című, többkötetes kiadványhoz, a dokumentumokat saját fejemre halmozva, saját, amúgy is túlterhelt lelkemre aggatva ezeket a feljegyzéseket...

Még rágondolni is rettenetes, hogy most is ez vár rám: készülök magamra gördíteni valami könyvsziklát, értelmeszerűen oroszgyűlölő tartalommal, mert, ismétlem, a nemzetiségi viszály felszításához elegendő, hogy a nemzetek elmondják egymásnak az igazságot. Márpedig én nem akarok, nem akarok, nem akaroknemakarok senkit sem gyűlölni, szeretném levarrni a szemhéjamat, összegömbölyödni, visszaváltozni embrióvá, betapasztani fületem a térdemmel...

*Részlet a szerző Zsidógyónás című regényéből
(Orosz nyelvből fordította: Holka László)*